

אומרי וכו'

כנסת דב"ר אהרן

כנסת

אל בלעם בן בעור (כב. ה).

1 וברש"י "ואם תאמר מפני מה השרה הקב"ה שכניתו על גוי רשע כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות לומר אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות". ותמהו בזה המפרשים דבזה לא נסתתמו טענותיהן של אה"ע. כי נביא חוטא ומושחת בדרכיו כבלעם הרשע ודאי לא יועיל להחזירם למוטב. ועדיין יש להם פתחון פה לומר שאילו קמו להם נביאים קדושי עליון כנביאי ישראל היו אף הם למדים מדרכיהם הטובים. עד שהיו חוזרין למוטב בהשפעתם.

ז"ל

פרק שביעי

1 א מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם. ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יתא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד. בעל דעה רחבה נכונה עד מאד : אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו, שלם בגופו, כשיכנס לפרדס וימשך באוחז העניינות הגדולים החזקים ותהיה לו דעת נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך ופורש מדרגי כלל העם התולכים במחשכי הזמן, והולך ומוחו עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהכלי הזמן ותחבולותיו, אלא דעתו תמיד פנויה למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות, ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצוה ראשונה עד טבור הארץ לידע מהם גדלו, מיד רוח הקדש שורה עליו : ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים. כמו שני כשאלו והתנבית עםם ותהפכת לאיש אחר.

6

41

16

אמנם נראה בכאור ענין זה. כי הנה הנבואה אין בכחה לשנות טבע האדם ותכונות נפשו. כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואך אם יעמול האדם ויביע את עצמו להתרחק מתאוות לבו ולהכניע את יצרו. אז תתעלה נפשו להגיע אל התכלית האמתית שהיא הדביקות בה' ית' ובחכמתו. ונביאי ישראל הקדושים שבכל דור לא השרה הקב"ה עליהם את שכניתו. אלא מפני גבורתם שהיו מתגברים על יצרם תמיד כראיתא כנביים (לה'). ומפורש בן ברמב"ם פי"ז מהל' יסודי התורה שזהו מתנאי קבלת הנבואה. ובהכנת דעתם הנקיה מכל נגיעות ונטיות הלב בעמל ויגיעה רבה זכו להשגת הנבואה.

וזו היתה תשובת הקב"ה לאומות העולם כי טבע נפשם מושחת הוא. שאף אם ישרה שכניתו עליהם לא יועילו בזה לעצמם. כל שאינם נכונים לשרש מקרבם מדותיהם המקולקלות. והרי בלעם שהיה יודע דעת עליון וזכה להשגות נעלות ביותר. כיון שלא טרח ועמל בתקון מדותיו נשאר בשפלותו הנוראה. ואף נבואתו היתה להם לרועץ. כי תחת שיחזיר את בני עמו למוטב, פרץ הוא גדרות שגדרו עצמם בהם. שנתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות, וכל זה בזממו לעקירת אומה שלימה מן העולם.

3 טעם ז"ל

למה נא ארה לי את העם הזה (כ"ב ו')

יש להעיר בכלל. למה הי' לו לבלק להפציר כל כך בבלעם בניגוה ותחנונים וגם ברגו וכעס פעמים ושלש דוקא לבא לקלל, כמבואר בהמשך הפרשה. בעוד שהי' יכול לבקשו שיקלל שלא בפניהם, על מקומו שהוא. כי הלא כמה וכמה מקללים שהיו מקללים את המקוללים שלא בפניהם, וכמו זאלה יעמדו על הקללה בהר עיבל (פרשה תבא. כ"ז י"ג) ובקהלת (י' ב') גם במדען מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, וזה ודאי שלא בפניו.

ואפשר לפרש על דרך דרש אגדי עפ"י מה שאמרו במס' ברכות (ז' א') על הפסוק בתהלים (ז' י"ב) ואל זועם בכל יום, וכמה זעמו רגע, כמו שנאמר (שם. ל' ו') כי רגע באפו, ופירושו, וכמה רגע, אחד משמונה רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה ואין כל בריה יכולה לכיון אותו רגע חוץ מבלעם הרשע וכו', ע"כ. ועל זה הקשו בתוס' שם, מה הי' יכול בלעם לומר בשיעור רגע כזה, וכתבו דהי' יכול לומר מלה אחת, "כלם", אבל יותר מזה לא הי' מספיק לבטא באותו רגע.

16 ולפי זה נחא הערתנו. למה נתעצם בלק כל כך להביא את בלעם למקומם של ישראל, הלא הי' יכול לבקשו שיקללם שלא בפניהם, במקומו. כמו שבארנו — יען כי הוא בלעם. הי' מבקש אותו רגע של זעם, ובאותו רגע לא הי' יכול לבטא רק מלה אחת, "כלם", וזה אפשר רק בעת שרואה אותם, ואז מוסבת המלה לפי הרצון בהסבה עליהם, וכמבואר בפרשה שהי' רואה אותם ואת נוייהם, כדכתיב בפסוק (כ"ד ב' ה') וירא את ישראל שוכן לשבטיו ויאמר מה טבו אהליך, אבל שלא בפניהם הלא הי' צריך להזכיר שמם, עם ישראל, כדי שיהי' ניכר על מי מוסבת המלה, "כלם", וזה לא הי' יכול לבטא ברגע ההוא, כמבואר ולכן הי' בלק מוכרח להביא למקומם של ישראל (וע"ע להלן. כ"ג ט').

16 וכן מצונו בתפלות לברכה. כי כשמתפללים על החולה בפניו אין מזכירים שמו, כי אם את הדבר המבוקש, וכמו שאמר משה בתפלתו על מרים בפניה. אמר, אל נא רפא נא לה (ס"פ ב' גלתך) ולא הזכיר שמה, וכשהתפלל יעקב על ההצלה מעשה שלא בפניה, אמר הצילני נא מיד אחי מיד עשו.

1 ואמנם התוס' בברכות שם כתבו עוד תירוץ על קושיהם מה הי' יכול להגיד באותו רגע, וכתבו, כי מאחר שהתחיל קללתו באותה שעה הי' מויק אפילו בהמשך דבריו אחרי כן. והנה לפי תירוץ זה תשוב הקושיא למה התיגע בלק כל כך להביאו למקום משכן ישראל ולא הסתפק במה שיכול לקלל במקומו.

ואפשר לומר עפ"י המשנה באבות פרק ה' משנה י"ט, דבלעם הי' דע עני, ומבואר ביותר בזה, שכל כחו הי' בעינו, וכל דבר שהי' נותן בו עיניו הי' מויק, ולכן הי' צריך להיות על המקום שיראה שם את משכנם של ישראל ויתן עיניו בהם. וזו היתה כונת בלק להביאו אליו.

11 ועוד אפשר לפרש הטעם שראה בלק לנכון לו לדרוש את בלעם לבא למקומם של ישראל לקלל ולא הסתפק אם יקלל במקום שהוא, ושלא לעיניהם — עפ"י מה שיש להעיר בלשון בלק שאמר בשליחותו אל בלעם למה נא ארה לי את העם הזה, ולא קראם בשמם, עם ישראל, או בני ישראל — וזה אפשר להסביר עפ"י מה שכתב רש"י למעלה בפרשה חקת בפסוק וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב, זה עמלק, שנאמר (פ' שלח) עמלק יושב בארץ הנגב, ושינה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להי' לתת את הכנענים בידם, והם, העמלקים, אינם כנענים, וראו ישראל את לבושיהם כלבושי עמלקים, ושמעו לשונם, לשון כנען, ולא ידעו איך יתפללו, ואמרו נתפלל סתם על "עם זה", שנאמר (שם בפ' חקת. כ"א ב') וידר ישראל נדר להי' ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידים עכ"ל רש"י.

16 והנה להלן בפרשה (כ"ג ז') פירש"י (ממדרש) שהי' בלק מסופק באיזה שם יכנה בלעם את העם בקללתו, אם בשם יעקב אם בשם ישראל.

16 ומעתה יש לומר, דלכן אמר סתם ארה לי את העם הזה, כדי שיצא מספק שמותם כמבואר.

וכיון שכן הלא בהכרח הי' שיהי' בלעם במקומם של ישראל כדי שיוכל להראות עליהם ולומר, "העם הזה". ואמנם בלעם מצא דרך אחרת לפתור ספק זה וחשב לקלל עפ"י שני השמות, יעקב וישראל, כפירש"י שם.

1

(u) תורה זכר ו' קכ"ה

במדה טובה מרובה דאם התחיל להספיל בזמן תפלה וגמר
 אח"כ דחשיב כאלו הספיל כל השמוע בזמנה עכ"ל
 וכנה הוא בני"ד. מ"מ ק' למה לנו להכניס עלמנו בפרט
 לתוקה בזה הלא טוב יוסר לקיים כל המצוי בזמנה. ונפש"ד
 דחדל באיך חלי' דמחמת שהי' המנהג לשלוח משלוח מנות
 בתיאור ע"כ הנהיגו קו. דהנה יש פלוגתא בין בעל מנוח
 הלוי ותר"ד בטעם משלוח מנות בעל מנוח הלוי כי הטעם
 כדי להרבות אחו' וריעות ובתה"ד כי כדי שיהי' לו בריות
 למעטות פורים.¹⁰ והנה הר"ש¹¹ כי היום שאין לומדים
 מתוך ס"ת אין מלך בכתיבת ס"ת רק בכתיבת ספרים
 שלומדים מתוכם וכן דעת הש"ך. דאין היום מלך בכתיבת
 ס"ת רק בקניית ספרים. הנה דעיקר הוא שיהי' מתקיים

ויען דברנו מזמן מלוי שדרך העונם לאחר הרבה. חליט
 מעטין לפני ע"ד מהג רוב ההמון ששלחין משלוח
 מנות אחר לה"כ שאין לו שום מקום ע"פ ההלכה דכבר
 עבר זמן המלוי. אחס יען כמה אלפים מישראל נוהגין
 כן הנני לכתוב קצת לימוד זכות ונלפ"ד לדרישה אי' וילאין בזה
 ודרך הגב יתיישב בזה עוד מנהג שהביא ברמב"ם שמתחילין
 סעודת פורים סמוך לחשיכה ורוב הסעודה אוכלין בגיל פ"ו:
ואמנם שיש מקום למנהג הזה ע"פ שהגיד היהודי הק'
 מפשיטתא ז"ל למוד זכות על המתחיל להספיל
 בזמן תפלה הך שנתשך אחר הזמן חשוב כאלו הספיל כל
 התפלה בזמנה מדברי הסו"ם ברכות ז' ד"ה שאלמלי דאם
 התחיל לקלל בלוחו רגע אף שגמר אח"כ מוסיף וכש"כ

(5) כ"ה

בפ"ק דתמורה אבי' איח לי כ"מ דח"ר ל"ם אי עבד מהמי דלי לא
 אמאי לקי הגב דבמעשה עבירה לבד בלא תכלית ליכא עבירה
 ה"כ במעשה מלוי בלא תכלית ליח מלוא וזה כדעת הש"ך
 ופרישה. ולר"ב דס"ל דלי"מ ומ"מ לקי הוחיל ועבר אחימרא
 דרממנא ה"כ במלוא בלא תכלית נמי איכא מלוא דקיים
 (מימרא דרממנא) ע"כ נכון לכל רב להזהיר בפירו לפני פורים
 לקיים מלוא משלוח מנות במוד ווס צפיקר זמן המלוי. גם
 להזהיר ולהודיע שזה חובב גמור על כל אי' מישראל ומל"ע
 מדבר קבלה לא כמו שטעונו היום בכמה מקומות שאין
 מקיימין מלוי ז' רק חמי מספר ומלוי גדולה להחרים על
 דבר ד' להזהיר ע"ז:

תכלית המלוי ואף שגוף המעשה אינה כ"כ בטוב שפיר
 דמי. וכיון שמנהג העולם שממשיכו סעודת פורים זמן
 הרבה בלינה מנחל דהמקבל אז משלוח מנות פדיון וכל
 לקיים בו סעודת פורים שהרי נמשך אחר התכלית המעודה כנ"ל
 ובל שמתקיים תכלית המלוא שפיר דמי. אף שהמעשה אינה בזמנה.
 ומלוי כזה ציבמות ס"כ"י אי' לו בנים בהיותו נכרי ונתגייר
 קיים טו"ר אף דהמעשה ה"כ בפסוק דמי' נתקיים תכלית
 על המלוי דשנת צפיקר והאיכא:
אך זה שייך לדעת חס"ד. אבל לפי טעם בעל מנוח הלוי
 ל"ש זה גם בדיון הש"ך יו"ד הג"ל. הסו"ם זכ"י וז"ח
 תולקין ע"ז ונמקמ"ל ככתבי דזה תלי' בפלוגתא דאבי' ור"ב

כ"ה
כ"ה

במדרש פ' זו פ"כ סי' י"ד אמרו שהקב"ה סתם פי הבהמה שאין לה כח
 הדבור שאילו היתה מדברת לא היו יכולים לשעבדה ולעמוד בה, שו"ת הטששת
 שבהמה [אתונו של בלעם] וזה [בלעם] חכם שבחכמים כיון שדברה לא היה
 יכול לעמוד בה.

וצריך ביאור למה באמת היה דיבור של הבהמה קשה יותר מדיבורו של
 אנשים, אשר לא היו יכולים לעמוד בה, והפשוט הוא לפי שבהמה אילו היתה
 מדברת היתה מדברת רק את האמת כמו שהוא, כי אין לה שכל לשקר ולהעלים
 משהו, ובהסתת האמת כמו שהוא א"א לעמוד וכמאמר הקדמונים שהביא החסיד
 ז"ל בחו"ה שאמרו חטאי לו ירחיק בם שכני אוי ברחו ורחקו מגבולי, ולבאוי
 מי הכריח את בלעם להודות לדברי אתונו הלא היה יכול להגיד להשלוחים
 שהבהמה משקרת ואיננה אתונו אשר רכב עלי' מעודו וכי"ב, וכמו ששיקר
 מתחילה קודם שדיברה האתון, אלא ע"כ שהבינו בלעם שאין בזה תועלת כי היו
 מאמינים במאה אחוז לדברי הבהמה שנאמרו בגדר מסיח לפי תומה ולא לדבריו.

וזהו שאחז"ל במד"ר פ' ויגש אי לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה
 בלעם חכם של או"ה לא היה יכול לעמוד בפני תוכחתה של אתונו וכי ע"ש
 [היינו מפני שבדברי אתונו הוצג האמת כמו שהוא לעין כל] לכשיבא הקב"ה
 ויוכיח לכאו"א לפי מה שהוא שגא' אוכיחך ואערכה לנגדך על אחת כמה וכמה,
 וענין, למי מה שהוא שאמרו היינו שיתגלה האמת לאמתו בכל פרטיו ופרטי
 פרטיו כמו שהוא ובביטול גמור לכל תירוצי כוב וחבלי השוא.

(6)
כ"ה
כ"ה

(7) כ"ה

(כט) כי התעללת בני. הנה ראוי בלעם שיתמה בפלא הגדול הזה של דבור האתון
 ושירעיש מן הנס המתודש והמבהיל את כל ההולכים עמו בדרך, והיה לו לחשוב ולהתבונן
 כי מאת ה' היתה זאת לסכל עצתו ולהשיב חכמתו אחר, אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו
 ומרוב חסאו ללכת לקח הענין בדרך תמות, ולכך השיב כאדם שמדבר עם חברו: כי
 התעללת בי, ושירי מואב ושני נעריי שראו הפלא הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה,
 אפשר לומר כי היו כלם קודמין לו בדרך¹² ובהשארתי יחידי אחר אירע לו הנס הזה, והם
 לא ראו כי לא היו במעמד אחד, או אולי היה הכל במעמד אחד ולא היו רואים ושומעים¹³
 כי אם בלעם לבדו כי כן יקרה לאנשי רוח הקדש, כענין שכתוב בדניאל: וראיתי אני
 דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה¹⁴.

מכאן תשובה לאותם אנשים האומרים: אם היינו רואים בעינינו ניסים גלויים, דברים מעל דרך הטבע, היינו שבים בתשובה ועושים מצוות... אבל כל עוד שעולם

כמנהגו נוהג אף אנחנו כמנהגנו ננהג... מפרשה זו למדנו תשובה לדבריהם, ללא עבודת המדות לא יועיל לאדם הניסים הגדולים ביותר! הנה, בלעם הרשע ראה בעיניו נס ופלא ונשאר אותו בלעם הרשע!

וביתר שאת, למדים אנו רעיון זה מהנאמר - "וילך בלעם וישב למקומו וגם בלק הלך לדרכו" (כד, כה), מלמדת אותנו התורה, אף שראה בלעם נס האתון, ובלק ראה כי אי אפשר לעבור את פי ה', והדיבור הוא ביד ה', בכל זאת לא נתעוררו כלום, אלא - "וילך בלעם וישב למקומו" - לאותה מידה בה היה קודם, "וגם בלק הלך לדרכו" - הקודמת.

8
16
17
18

ו) יזכיר לו יום המיתה

אמר מרן הרב שך זצ"ל: לעיתים עומדים ומתפלאים היאך אנשים רואים יד ה' בבריאה, השגחה פרטית, והנהגת שכר ועונש - ובכל זאת אין הדבר משפיע עליהם כמלא נימה?

לישב קושיא זו, סיפר כי פעם שאלו את ר' ישראל מסלנט תמחה עצומה, לפי מה שמבואר בחז"ל, העצה החזקה ביותר להתעוררות ולשבירת היצר היא "יזכיר לו יום המיתה" (עיין ברכות ה), אם כן אנשים העוסקים בקבורת מתים היו צריכים להיות יראים וחרדים מפני החטא, כי בכל יום ויום מקיימים בעצמם באופן חי ומוחשי את "יזכיר לו יום המיתה". והיאך מצינו שלא כל האנשים העוסקים בכך מצויים בדרגת יראת שמים גבוהה?

השיב ר' ישראל: מדוע אין אנו שואלים על הסוסים המוליכים את הארון לבית הקברות, אלא מבינים אנו כי מכיון שהם סוסים ולא בני אדם, לא תועיל לחם ראית יום המיתה מאומה, וצריך להיות יבר דעתו כדי להסיק את המתעוררות המתבקשת. ואם אדם חי בלא מחשבה והתבוננות, הרי הוא כ"סוס" הרואה יום המיתה, שלא תועיל לו ראית העינים כל עוד לא קיים בעצמו - והחי יתן אל ליבו, (ימשולחנו של רבינו").

26

להכשילם. אלא שאין מניחים לו מן השמים (קידושין פ"א). וכן ממה שחששו ואמרו דילמא אתי לאיגרוי ביה שטן (עירובין כ"ז). וממילא מי שיש לו הכרה עם כחות הטומאה (כמו בלעם) יכול ע"י להגביר את מלחמת היצר על שונאו או עם חרמו. להחטיאו ולהביא עליו קללה (וכן תפלת הצדיק על רשעים, המצערים אותו. פועלת שיתגברו בהם כחות הטומאה ויהי' ראויים לקללה ושלא יעשו מצות. המגינות עליהם. וכמו ירמיה, שהתפלל על אנשי ענתות - ב"ק ט"ז). וכן הוא במדה טובה. שע"י ברכת ותפלת הצדיק מתעוררים במבורך כחות הטוב. והוא מתגב. על יצרו. חוזר

מצות) ומה תועיל ברכה וקללה, האם מפי צדיק או מפי מעונן ומכשף ככלל והוכחנו שם בראיות ברורות, שהם מתכוון לעורר ע"י תפילה בחמתה כחות הטוב שבו, שישב אל דרך וישמור את המצות, וממילא הוא מברכה, האמורה בתורה; והמקלל מעל את כחות הטומאה שבאדם (או באדם שלמה) ומחטיאו, ואז הוא בכלל תקלי האמורה לעוברי רצונו. וע"ש ראיות, כח ביד השטן להכביד את המלחמה האדם ולהכריעו, ובתוכן מזה, שאין גירא בעיניה דשטן (סוכה ל"ח). וכן שאמר השטן לר"מ ולר"ע, שיש

1, (כט) לו יש חרב בידי כי הרגתיך. אמרה האתון לבלעם אתה יכול להרגני אלא איך חרב והאיך אתה רוצה לעקור אומה בלשונך? שתק ולא מצא תשובה (תנ"ך) אם הוא לא מצא תשובה, הלא למצוא תשובה ע"י. שהרי קללתו באמת עוקרת אומות, ולפיכך נתן חכמה כפיה, שלא יקלל את ישראל, ולכן יכול להרוג את אתונו בלא חרב עמדנו בבדוק"ד ח"א ד"ג על השאלות יכול הצדיק או בלעם הקוסם בברכתו או בקללתו, אם כבר אמר "ראה אנכי נתון לפניכם היום וקללה את הברכה אשר תשמעו אל ה'... והקללה אם לא תשמעו אל ה' (דברים י"א). ממילא הלא הכל בקיום מצות ה' (ב"י בתרי"ג וב"י

3

10) והצדקה והצדקה והצדקה

10) סע

והנראה לי בזה, כי אף שהברכה והקללה תלויות בקיום או בכיסול המצות, מצות עשה ולא חששה אבל הלא אין האדם עומד תמיד במדרגה אחת, ומכיון שהכל הולך אחר החיתום, אחר המעשה האחרון, וכדברי יחזקאל (י"ח) והרשע, כי ישוב מכל אשר עשה, ושמר את כל חקותי ועשה משפט וצדקה, היה יחיה, לא ימות ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וגו' ובחטאתו אשר חטא במ ימות". נמצא שאף מי שסר מן הדרך וראוי לקללה אבל ע"י תשובה ומעשים יכול להתעלות למדרגה אחרת, וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה, ויהי לברכה בקרב הארץ, ולהיפך מי שהולך בדרך ד' וראוי לברכה, אם ישוב מצדקתו ועשה עול, כל צדקתו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל, חרד ממעלתו ויביא עליו קללה ולא ברכה. נמצא לפי זה, שכל איש פרסי או עם שלם יכולים להביא עליהם ברכה או קללה בכל עת ורגע והכל לפי המעשה ואין כל צורך לקבל ברכה או קללה ממי שהוא, ומעשיך יקרבוך אל הברכה והקללה ומעשיך ירחקוך ואין לך - יהי מי שיהי אפילו צדיק ונשגב - אתך בדבר הזה. כן הוא לפי ההשקפה הראשונה.

בתשובה, ובאו עליו הברכות, האמורות בתורה, וכן התפלל ר'ע על הבריוני דלהררי בתשובה (ברכות י'), וברכת יעקב הועילה ליוסף, שיתגבר על יצרו (ב"ר פפ"ז), ולגד שיועקו בניו אל ה' (שם מצ"ח), ותטיל משה הועילה ליהושע, שינצל מעצת המרגלים, וכוה הרבה בדברי חז"ל, וע"י סברה זו אפשר להבין, למה ה' ביד בלעם לעקור עם שלמו מפני שהי' לו הברה גדולה עם השטן והי' מחטיא את העם ועוקרו, אבל א"א היה לו להחטיא את הבהמה, וממילא א"א היה לו להרגה בלא חרב, ואף שני בתורה: "ארור... שגר אלפיך" (דברים כ"ח), אבל הקללה היא לבעל הבהמה, שהיא רכושו, אבל לקלל את הבהמה עצמה א"א עד שיקלל את בעליה... וע"י זה, נבין למה בחר בלעם בקללת ישראל ולא חפץ בברכה לברך את מואב? - מפני שידע, שאף אם יעלה בידו לעורר את כחות הטוב במואב ולהחזיר אותם בתשובה, לא יעלה בידו להעמידם כמתחרים במוסר ומדות עם ישראל, עד שינצחו אותם ע"י זה במלחמה, ולכן השתדל להחטיא את בני ולקללם.

אבל, המעשים הטובים האלה, אף שביד האדם המה, וכמו שנאמר ובחרת בחיים, וכחותיו הרוחניים של האדם נמצאים בו בעצמו, וכל אדם יוכל להגיע למדרגת משה רבינו - קשים המה, מצד התנגדות, היצר הסוכן בנו אליהם, ומצד תנאי החיים הגשמיים המוכרחים וכל ימי האדם שלשלת ארוכה של מלחמות פנימיות משני יצרו המתרוצצים בקרבו וע"ם רוב נופל האדם, שישודו מעפר והעומד על העפר, במלחמה זו וסופו לעפר, ובני עליה מועטים המה.

וכמו בכל מלחמה כן במלחמה זו אפשר לקבל, עזרה מן החוץ, הן לטובה והן לרעה, ע"י התגברות או התחלשות הכחות הטובים או הרעים שבאדם, והעזרה היא ממרום וכמו שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו (יומא ל"ח ע"ב) והבא לטמא פותחין לו, ואע"פ שלרעה נאמר רק

שטותין... ומי העיין לא תצא הרעות, אבל כשהרעות מצד האדם פורצת כל גבול, אז אם, ללצים הוא יליץ, ודוחים אבן אחרי הנופל, וכמו שנאמר ויחוק ד' את לב פרעה (שמות ט' י"ב) להוסיף פשע עלי און, ויש שהעזרה באה ע"י סיבות שונות וכמו שאמרו (סוכה ל"ח) שאין לאמר גירא בעיניה דשטן, כי היכי דלא יתגרה בו השטן יותר, וכן מצינו (קידושין ט"א) שהשטן התגורר בפלימו מפני שאמר גירא בעיניה דשטן, וכן בר"מ ובר"ע, ואלמלא זה שהכריזו ברקיע, הוהרו בר"מ ותורתו ובר"ע ותורתו, הי' מגדיל להם הנסיון והי' משויה, לרמם תרתיה מע"י, וע"י זה אפשר להמשיך על האדם את הקללה ואת המות וכמו שאמרו: ת"ח שחלה אין מושיבים לשיכח על פתחו, דילמא אתי לאיגרוויי ביה שטן (עירובין כ"ו ע"א), וכן אמרו (ברכות י"ט ע"א) אל יפתח פיו לשטן, כי אז משתדל השטן להחטיאו ע"י הכבדת המלחמה עליו וע"י זה הוא עושה אותו, כסדום וכעמורה, ויש שהאדם מגביר על עצמו את המלחמה ע"י זה שהולך בשוק של זונות (ע"ז) וכדומה, או שהוא ממשיך על עצמו את כחות הרעים ע"י התחברות לרשעים או ע"י הליכה במקומות הסומאה, וכמו שאמרו (סוכה ג"ח) אי לרשע ואוי לשכנו, וכמו שאמרו, כן עושה הכתוב נטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה (מכות ה') כי סופו לעשות כמעשיהם וכן אמרו: הדר בחו"ל דומה כמו שאין לו אלוה (כתובות ק"י ע"ב) כי סומאת הארץ, משפיעה עליו לרעה ועלול הוא לחטא וכל הדר בא"י, שריו בלא עון (כתובות ק"א) כי קדושת הארץ משפיעה עליו שלא יחטא, כי היא מגברת בו את כוחות הנפש הטובים שבו ומחלשת את הרעים, וכן ההתחברות לצדיקים משפיעה לטובה על כחות הנפש שבאדם, וכמו שאמרו: טוב לצדיק וטוב לשכיניו (סוכה ג"ז) וגדולה שמושה יותר מלימודה (ברכות ז'), וכן מעילה להתגברות הכחות הטובים שבאדם או להתמעטות הכחות הרעים - תפילתן של צדיקים על האדם, שלא יחטא, וכמי שמצינו (ברכות י') שהועילה תפילתו של ר' מאיר על הבריוני דהווי בשבכותיה, דלהררי בתשובה, כי דברי הצדיקים

4

13) ספ"ק

12) ע"פ

מי מנה עפר יעקב.

1) **פירש"י** ד"א אין חשכון במצות שהן מקיימין בעפר לא תחרוש בשור

ובחמור לא תורע כלאים וכו'. יש להבין מדוע הזכיר דוקא מצוות שהן מקיימין בעפר. ונראה עפ"י ש"ש בס' **שם משמנאל** כפי שלח לך. על מה שאמרו המרגלים [י"ג

כ"ח] אפס כי עז העם היושב בארץ, עפ"י מ"ש בגמ' שבת [פ"ה ע"א] על הפסוק

[בראשית ל"ד כ'] אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ, ופריך אטו כולי עלמא יושבי

רקיע נינהו, אלא שעוסקים בישוכו של הארץ ויודעים מלא קנה זה לזית מלא קנה

זה לתאנים. וזהו שאמרו המרגלים אף כי ראינו שהארץ היא עתה זבת חלב ודבש,

וזה פריה, אפס כי עז העם היושב בארץ, ומחמת זה לא ידענו אם הארץ מצד עצמה

שמנה היא, או מצד העם היושב בארץ דהיינו שיודעים בישוכו של הארץ, וגם

העם המה עזים וחזקים, ורב תבואות בכח שור [משלי י"ד ד'] שכוחם יפה לחרישה

ולזריעה, אבל מצד עצמה הארץ כחושה היא ע"ש.

2) **ז"ל** כי בלק חשב כי ישראל לפי תכונתם אינם מסוגלים לארץ כנען, כי אף

שהיא זבת חלב ודבש, אין זאת רק מחמת העם היושב בו, שהם מבינים היטב ורב כח

להם בעבודת הארץ משא"כ ישראל, ולכן אמר הנה עם יצא ממצרים מדעתם לבד

עושים כל זאת. אבל בלעם השיבו ודאי אם היה העמדת אומה זאת בדרך הטבע, מימר

שפיר קאמרת כי לא להם נאווה הארץ הזאת, אבל ידוע תדע כי לא כן הוא, אלא הכל

הוא בהשגחת ה' ית"ש אשר הוא הוציאם ממצרים, ואף אם לפי דרך הטבע אין כוחם

יפה לעבודת הארץ ההיא שתתן פריה כמו עתה בידי הכנענים היושבים בס, אבל מי

מנה עפר יעקב, מצוות שהן מקיימין בעפר, וע"י קיום מצוות אלו הארץ מתברכת להם

ותתן פריה.

נשמעים גם להשטן המתיירא מהם ועושה רצונם להחליש את מלחמתו בקרב האיש. אשר התפלל עליו הצדיק. וכן מצינו שברכת יעקב גרמה ליוסף שיתגבר על יצרו, כמבואר במדרש (ב"ר פ' פ"ו) מי עשה כן מאל אביך ויעזרך וגו' ברכתא דאבוך ודאמך. וכן הועילה ברכתו של יעקב לגד, שיוצקו בנוי אל ד', ענינו ד' ענינו! וע"י זה נצלו. (ב"ר פ' צ"ח) וכן הועילה תפילתו של משה ליהושע שינצל מעצת המרגלים, וכזה הרבה בדברי חז"ל.

וההיפך מצינו לירמיה, שהתפלל על אנשי ענתות, שצערו אותו הרבה: יהיו מוכשלים לפניך. בעת אפך עשה בהם. (ירמיה ה') ודרשו רז"ל (ב"ק ט"ו) שהתפלל שאף שבשעה שעושים צדקה לפניך הכשילים בבני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליהם שר. ומה אפשר ללמד שקללת הצדיק באה ע"י תפלתו שיתגברו ברשע כחותיו הרעים ע"י התחברותו לבני אדם שאינם מהוגנים וירידו אותו לכאר שחת. וחלילה לו, לשופט כל הארץ, לא יעשה משפט וימת אותו צדיק או טרם נתמלאה סאתו. אך ע"י תפילת הצדיק מתגברת בו המלחמה והוא נופל במלחמה זו וכן במדה טובה, ע"י תפילת הצדיק מתגברים בו הכחות של קדושה ונחלשים כחות הטומאה שבו, והוא שב בתשובה, עולה למדרגה גבוהה והוא כבר ראוי לקבל את ברכת הצדיק.

נמצא שאמנם הברכה והקללה תלוים במעשי האדם אבל הצדיקים בברכתם, או חלילה בקללתם, מביאים את האדם, ע"י התעוררות הכחות הטובים או הרעים שבו לידו מעשים כאלה, שיהי' ברוך או חלילה, להיפך.

וכן היה גם ברכתו או קללתו של בלעם, שנאמר עליו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים ל"ד) ודרשו חז"ל בישראל לא קם, אבל באומות קם ומנו, בלעם (ספרי) והי' יכול לעורר באדם את כחות הקדושה ובפרט זאת כחות הטומאה, כי הלא גם קוסם הי', ולכן הי' יכול לברך ובפרט לקלל את מי שרצה ואסילו אומה שלימה, ע"י שהי' מעוררה לחשובה ולברכה, או הי' מחטיאה, וממילא נתקללה. אבל אע"פ שכתו גדול באדם, א"א לו להרג בפיו בהמה, כי אם אדם חטא בהמה מה חטאה? וכיון שעיקר הקללה באה רק ע"י התעוררות לחטא, כי אין מיתה בלא חטא ואין ציטורים בלא עון (שבת צ"ה), ומכיון שא"א להחטיא את הבהמה א"א להמיתה ע"י קללה, ואף שמצינו בתורה ברוך פרי, בהמתך, ולהיפך, אבל הברכה והקללה הזאת שייכת אל בעליה, כי מפני שהבהמה היא רכוש האדם היא מתה בעונו. אבל לקלל את הבהמה גופא א"א, בלא קללת הבעלים ולכן לא יכול בלעם להרוג את אתונו, בפיו ואמר, לו יש חרב בידי ולא מצא תשובה לאתון.

5

חישוב לעשות מצוה ונאנס — כאילו עשאה

"כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו" (כג, ט)

בפסוק זה בא לידי ביטוי החסד שעשה הקב"ה עם ישראל ביחס לקלותיו של בלעם, אמר הגי'ר יוסף חיים זוננפלד זצ"ל באחת מדרשותיו. בדבריו הסתמך על דברי הנביא המובאים בהפטרת פרשה זו: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה'" (מיכה ה).

המפרשים נלאו להבין את משמעות דברי הנביא: "מן השטים עד הגלגל", וכמו כן מה פשר התוספת של "למען דעת צדקות ה'"! מפרש הגר"ח זוננפלד זצ"ל שכאן טמון סוד החסד אשר עשה הקב"ה עם ישראל. מדברי חז"ל ידוע שבלק ובלעם טרחו למצוא איזושהי נקודת תורפה אצל כלל ישראל, כדי שיוכלו לקטרג עליהם ומתוך כך לקללם. והנה חישוב בלק ומצא כי בני ישראל לא נימולו במדבר. הסיבה לכך היתה, אמנם, משום שלא נשבה להם רוח צפונית, מכל מקום בלק מצא מקום לקטרג עליהם על עובדת היותם ערלים. זה מה שיעץ בלק מלך מואב לבלעם.

אך מה ענה אותו בלעם בן בעור? את זה מגלה הנביא באומרו: "מן השטים עד הגלגל". הקב"ה נוהג עם ישראל עם קרובו במידה מיוחדת של חסד ו"כל המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה". לפיכך אף שלא מלו עצמם, מכיוון שהיה זה באונס נחשב להם הדבר כאילו נימולים הם.

אמנם גם האנוס עלול לאבד את ההתחשבות באונסו. זאת כאשר גם כשיצא מכלל האנוס, ועשיית המצוה תתאפשר לו — יתשל מלקיימה. אור"ז יתברר למפרע כי לא האנוס, היה העילה להמנעותו מקיום המצוה, ולפיכך שוב לא ייחשב לו "כאילו עשאה". מן הנאמר בספר יהושע ידוע לנו כי בני ישראל מלו עצמם בגלגל, שנאמר: "ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות" (יהושע ה). ולכן חישוב עליהם הקב"ה במדבר, כאילו כבר אז מלו את עצמם.

זוהי איפוא כוונת הפסוק: "מן השטים עד הגלגל" — עוד בהיותם בשטים, כאשר בא בלעם לקללם שם, צפה הקב"ה ברוב חסדו את אשר עתידים לעשות בגלגל, ומשום כך נסתתמו טענות הקטרוג ושוב לא יכול בלעם לקללם.

כל זה נכלל בפסוק "כי מראש צרים אראנו וגו'". בלעם אומר כי הוא כבר רואה את

"חרבות הצורים", אשר בהם ימולו בני ישראל את עצמם. "ומגבעות אשורנו" — אני צופה ומביט באותה גבעת הערלות אשר תתנשא בגלגל. והמסקנה היא: "למען דעת צדקות ה'" — עד כמה חביבין ישראל על אביהם שבשמים. ומכאן עלינו לחשב כמה חביבין אנו אצל הקב"ה, כאשר אנו מקיימים את תורתו להלכה ולמעשה.

14
ח"י א"ג

6